

De Eraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Inzendingen, die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 26 November 1911. N°. 1769.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.10. Abonnementen worden aangegaven door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaars, Postdirecteuren enz.
Advertenties: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer f —.20. Aanvragen en vernieling van liefdesgaven f —.12 per regel.

Van de Veleinding.

XXXV.

De HEERE nu had tot Abram gezegd: Ga gij uit uw land, en uit uw vaders huis, naar het land, dat ik u wijzen zal. En ik zal u tot een groot volk maken, en u zegenen, en uwen naam groot maken; en wees een zegen. Gen. 12: 1, 2.

De ophoofing van de eenheid en de gemeenschap van ons menscheit geslacht ontstaat eerst door Abraham's roeping. Immers toegevoegd moet, dat van dat oogenblik af een groep, die met het proces van Gods Koninkrijk in rechtstreeksch verband stond, van de overige menigte der menschen werd afgescheiden. Dat dit dusver niet het geval was geweest, toont het verhaal omtrent Babel's torenbouw. Eer Genesis ons dit verhaal teekent, wordt opzettelijk vastgesteld, dat na Noach's sterven, uit hem, uit zijn gezin en uit zijn geslacht de menscheit in volken verdeeld is, en verdeeld over heel de aarde. Zoo toch staat er: „Zoo zijn de huisgezinnen der zonen van Noach, naar hunne geborten, in hunne volken; en van deze zijn de volken op de aarde verdeeld na den vloed”. Wel splitsing dus, wel verspreiding over de aarde, maar zonder dat er van tegenstelling tusschen een meer geestelijk en een meer wereldsch element sprake komt. De historie van het Koninkrijk Gods en de historie van het wereldleven vloeiden nog steeds in eenzelfde bedding. Te sterker komt dit voor u uit, zoo ge er op let, hoe ook bij den torenbouw van Babel van geen vrome of minder vrome groep sprake is. Ook bij deze gebeurtenis wordt gansch ons geslacht als één geheel genomen. „De gansche aarde, zoo lezen we, was van eenlei spraak en eenlei woorden”. Saam trok ons geslacht naar het Oosten en daar juist hierdoor de spreiding begon, ontstond de vrees dat men van elckander af zou raken „Zij, d. i. heel ons geslacht, woonden toen in de vlakte van Sinear”, waarin straks Babylon verrees. En bij de daar woende menscheit kwam toen het denkbeeld op, om zich niet in tal van volkengroepen naar alle hemelstreken te verspreiden, maar één te blijven en saam te blijven wonen. De toren van Babel zou daartoe het middel zijn.

Alzoo intusschen was het bestel Gods niet. Van het Paradijs af was aan den mensch de last meegegeven, om de aarde te vervullen. Dit pogen bij Sinear glog alzo rechtvaardig tegen deze last des Heeren in. Vandaar dat dit pogen op staanden voet verijdeld werd, en dat juist van toen af, dank zij de spraakverwarring, het groote uiteengaan van ons geslacht in op zich zelf staande volken naar Oost en West, naar Noord en Zuid begon. Derhalve werd dus toentertijd ons geslacht verdeeld, maar verdeeld naar geslachtsvervalsing, en nog in 't minst niet naar geestelijk onderscheid. Uit de drie zonen van Noach hadden zich eerst drie gezinnen, toen uit die drie gezinnen tal van families, en uit die families tal van stammen en geslachten gevormd. Naar die vorming gingen ze uit elkander om volken in het leven te roepen, maar van eenig onderscheid dat tusschen de één groep natien en de andere onder geestelijk opzicht in het licht zou zijn getreden, vernemen we nog niets hoegenaamd. Elke groep, die uittoog, bewaarde veel of weinig van de traditie die Noach aan zijn kinderen had achtergelaten, en evenzo traden bij elke groep, zonder onderscheid, elementen op die van God afstelden; doch zoo er in dit opzicht al onderscheid mocht zijn waar te nemen geweest, in elk geval was dit slechts een verschil in graad, niet in beginsel. Bleek dus al, dat onder de afstammelingen van Sem, o. a. in Terah's dagen, nog vreeze Gods stand hield, in elk geval was het verschil met de overige groepen slechts relatief en niet absoluut. Denk er slechts aan, hoe juist uit Sem de Babyloniers opkwamen, en hoe schier nergens zoo machtig als in Babylon het vleesch den geest heeft verdonkerd. Tot op Terah was er dus geen geestelijke splitsing. Er was ethnologische inderling naar de volken, maar geen geestelijke inderling naar het blijven bij of het afdoen van God.

Doch dit werd anders door de roeping die tot Abram kwam. Hier heeft een ingrijpen van Hooger plaats en ontstaat afscheiding; afzondering van één enkele groep is er het onmiddellijk gevolg van; en deze afscheiding draagt van meet af geen ethnologisch, maar een geestelijk karakter. Het Koninkrijk Gods en de wereld gaan uiteen. Dusver had de bewaring

van het heilige gerust in het gezinsverband. Hoezeer maatschappelijk en ethnologisch saamlevend, bestond er van het Paradijs af in de gezinnen merkbaar verschil. In het één gezin vreeze Gods, in het andere gezin vreeze van de wereld, en niet slechts erfelijk, maar ook door opvoeding was deze onderscheiding doorgeslagen. Het opheffen van die gezinsafscheiding had het algemeen bederf doen uitbreken, dat daarna gestuit werd in den Zondvloed. Na den vloed was het zich afzonderen in vromen en goddeloozen, voor wat de gezinnen aanbelangt, weer begonnen, maar ook nu bleek dit ongenoegzaam, om de verbasering van het geestelijk element in ons menscheit geslacht te stuiten. In het gezin kan men zich nooit geheel afsluiten. Van zelf stond men dus in verband met de andere gezinnen van dezelfde familie, en de huwelijken gaven contact met familiën zelfs buiten de maatschap. Het kwaad van voor den Zondvloed zou zich dientengevolge herhaald hebben. Door omgang en huwelijken zou het onheilige element toch, ook na den Zondvloed, in de vrome gezinnen weer zijn doorgedrongen. Zoo werd het eisch van den toestand, dat één der beste gezinnen ook van zijn familie en maatschap en omgeving werd afgescheiden, om door middel van een op zichzelf zeer harde afscheiding, het geestelijk element te redden. Dit is het dan ook, wat met Abram's roeping geschiedt. Tot hem toch gaat de last uit: „Ga gij uit uw land, en uit uw vaders huis, naar het land, dat ik u wijzen zal”. En met dezen eisch wordt aanstonds de profetische toezegging gegeven, dat even als Adam en Noach stamvaders waren geweest, zoo ook Abram stamvader van een eigen geslacht zou worden. Hij zou tot een groot volk worden, God zou hem zegenen en zijn naam groot maken, en zelf zou hij tot een zegen zijn ook voor de overige menscheit. Alomvattend toch ging de profetie uit: „In u zullen alle geslachten der aarde gezegend worden”. Abram's geslacht woonde nog altoos in de vlakte van Sinear. De overige groepen waren links en rechts heengetogen, maar Sem's geslacht was in Mesopotamie gebleven. Nog hield, vooral in Terah's geslacht, de vreeze des Heeren stand; maar 't geloof begon te wankelen; welhaast zou ook hier de vroomheid in wereldzin omslaan. Noch geslachten, noch familie, noch gezinsleven bewaarde meer voor afval, en nu neemt God de Heere den godvruchtigste van dat gansche geslacht er uit, en isoleert hem van zijn gansche familie. Om dit nu te bewerkstelligen, moet Abraham met alles breken, met zijn land, zijn maatschap, zijn vaders huis, zijn gezin. Zelfs was het zoo besteld, dat hij nog geen kind had. En met zijn vrouw alleen moest hij toen den weg naar de zee inslaan. Want wel kwam eerst bij Terah de gedachte op om mee te gaan, en zelfs kwam hij met Lot en anderen tot Haran, maar daar bleven ze, en toen toog Abram geheel alleen met Sara, en Lot, het land Kanaän binnen.

Hier is dan ook het eerst afscheiding en afzondering uit geestelijk motief. De twee stroomingen van het menscheit leven gaan hier metterdaad uiteen. Wel was er van meet af tweerlei historisch proces geweest, het één heilig en het andere onheilig, maar ze waren dooreengemengd gebleven. Thans echter hield die vermening op. Het één kleeft, dat dusver alleen omsluitend had, werd in tweeën gescheurd. Van denzelfden berg vloeiden nu twee beken af, elk in eigen bedding, en de groote tegenstelling tusschen Israel en de Volken zette met Abram's roeping in. Iets waar te meer nadruk op valt, omdat deze afzondering en isolering niet uit menscheit aandrift opkomt, maar een werk van God is. Het is de Heere die 't alzo wilde en doorzette, en juist omgekeerd de menscheit, die keer op keer in heel Israel's historie er op uit was, om dat strenge isolement te niet te doen.

Nu dient er nader op gelet, hoe dit isolement is ingeleid. Het gevaar van het blijven in Mesopotamie bestond daarin, dat familiebanden met minder vrome groepen, zoo licht den wereldzin door die familiebanden ook in het vrome gezin zou doen overslaan. Het zou dan ook weinig gegeven hebben, zoo Abram uit Ur der Chaldeërs naar een ander oord in Mesopotamie ware gezonden. Ook daar toch zou hij verwanten gevonden hebben, en bleef dus het gevaar voor besmetting bestaan. Om doel te treffen, moest alzo tweerlei plaats grijpen. Ten eerste moest hij ver van Ur worden weggezonden, eerst naar Palestina, straks naar Egypte. En ten andere moest hij naar een land trekken, waarin hij als vreemdeling verkeeren zou, d. w. z. naar een land met welks volk hij geen banden des bloeds had, voor welks

zedelijke en geestelijke gesteldheid noch hij noch zijn kinderen sympathie konden gevoelen, en ten slotte naar een land als Egypte, welks taal men niet kende en op welks erf men geheel op zichzelf zou moeten huizen, gelijk dat in Gosen het geval was. Dit verscherpte natuurlijk het begrip der afzondering. Onder gewone omstandigheden ware te vreezen geweest, dat omgeving en verkeer en straks huwelijksluiting, toch weer de afscheiding zou hebben te niet gedaan. Feitelijk toont de historie dan ook, hoe sterk de verleiding was, die de afgedroij der Kanaänieten en de feestten die ze daarbij vierden, toch nog op Abram's nakomelingen geëffend hebben. Zoo moeilijk en bijna onmogelijk is het, op den duur een zich voortplantend geslacht van den wereldzin der menigte te isoleren. Een kind van vrome familie, opgevoed in een wereldsch gezin, gaat veel lichter zelf tot wereldzin over, dan dat een kind uit een wereldsch gezin, opgevoed in een vrome familie, de godsvrucht van wie hem opvoeden zich toeigent. In de eerste jaren gaat 't wel, of schijnt 't althans te slagen, maar bij het opgroeien verliest men gemeenlijk al meer terrein.

Veilig kan dan ook gezegd, dat geheel ditzelfde gevaar onder Abraham's nakomelingen telkens en telkens weer is opgekomen, en dat het tenslotte niet bij het volk als geheel genomen, maar alleen bij de vrome gezinnen is afgewend en dan nog alleen door de gedurige aanvechtingen en tegenspoeden, die Israel te verduren had.

We leggen hier volken nadruk op. Wat we in dit korte historische overzicht bestrijden, is de zucht om het geestelijk leven los te wrakken van zijn grondslag in het natuurlijke leven, de herschepping van de schepping te isoleren, de wereld aan het ongelooft prijs te geven, en zelf alleen bedacht te zijn op de redding zijner eigen ziel en de redding van enkelen die men uit de massa die verloren gaat, poogt boven water te houden. Tot op Abram's roeping, toont dan ook de historie van ons geslacht, gelijk de Schrift ons die voorleert, vlak het tegendeel. Het geestelijke en het natuurlijke leven, hoe diep ook principeel onderscheiden, scheide zich niet van elkander af, beide mengten zich dooreen, en eenzelfde volksleven blijft aan allen, aan vromen en onvromen, gemeen. De wereld in haar ontwikkeling uit de factoren der Schepping wordt niet losgelaten, wordt niet prijsgegeven. Die Schepping is het groote kunststuk Gods, het meesterwerk van den Oppersten bouwmeester en kunstenaar, niet alleen in alle sferen der onbezielden schepping, maar ook, en niet 't minst, in de wereld der menschenkinderen. Aan de wereld hangt Gods eere, en al kan die wereld voor ons persoonlijk geen eeuwige vrucht meer afwerpen, niet om onzettwillen, maar om Gods wille moet toch hetgeen God in die wereld besluit, tot zijn recht komen. Maar hoe scherp we dit ook op den voorgrond stellen, des te beslister moet op 't punt van Abram's roeping erkend, dat hier iets plaats greep, dat zich in vlak tegenovergestelde richting bewoog. Hier werkt geen streven om saam te houden, maar omgekeerd een actie die uiteentrekt, afscheidt en isoleert. Israel heeft dan ook van meet af, al de eeuwen van zijn bestaan, onder den indruk der afscheiding, der isolering gestaan. Elke poging van Israel om zich hieruit terug te trekken, en als de volken te zijn, was nationale zonde, en toen Israel in Samuel's dagen vroeg om een Koning „gelijk de andere volken hebben”, is het Israel klaar en duidelijk aangezegd, niet door Samuel, maar door God: „Ze hebben niet u, Samuel, maar ze hebben mij hun God verworpen”. Voor Israel was het isolement levensbeginsel, en wie hier op afdong in Jeruzalem en in de vlekken en dorpen tastte Israel's levensbeginsel aan. We denken er dus niet aan, en kunnen er niet aan denken, om bij Abram's roeping de eenheid der gemeenschap vol te houden. Waar we alleen tegen op komen, is, dat zoo telkens de Christenheid inleefde in het verlangen en drijven om ook nu nog als Christen te doen, wat in Israel tot wet was gesteld; en dit pogen om het Oud-Testamentische tot regel aan het Nieuw-Testamentische leven te stellen, valt, helaas, in zeer enkele kringen nog wel ter dege te bespeuren. Een gevaar, waartegen onzerzijds op de tweerlei waarheid valt te wijzen, ten eerste dat onder Israel Gods bestel het isolement verordend had, maar ook ten tweede, dat we de betekenissen van het Evangelie te niet doen, zoo wij, onder het geklank van het Evangelie levende, de Israelietische bedeeling voorzetten. Immers op dit standpunt begrijpt men de Veleiding nooit.

Geheel het Joodsche vraagstuk, ook voor het heden, hangt dus aan dit één punt, dat ge goed verstaat, hoe de bedeeling in Israel van tijdelijk en niet van blijvend aard was, en deswege als uitzondering geldt en niet als regel. Dit niet doorzien en niet verstaan te hebben, is dan ook de fell geweest van alle groepen onder de belijdende Christenheid, die steeds en bij voorkeur hun belangstelling aan de Joden plachten te wijden. Nu is in de Schrift op alle manier tegen dit kwaad gewaarschuwd en gewaakt. Ge behoeft slechts de tegenstelling tusschen Melchizedek en Abram in te denken, om u hiervan te overtuigen. Melchizedek vertegenwoordigt den toestand van vóór de afzondering. Hij is representant van de periode, toen nog het heilige en onheilige dooreen gemengd saamleefde. Tot op zekere hoogte kan men zelfs zeggen, dat Melchizedek nog priester der menscheit was. Er staat dan ook in Hebr. 7: 4: „Aanmerkende hoe groot deze geweest is, aan denwelke ook Abraham, de patriarch, tienden gegeven heeft uit den buit”. Hij bezat een priesterdom niet uit een bepaalde familie, zoals Aaron, hij was in dat opzicht zelfs zonder vader en zonder moeder, zonder geslachtsrekening en zonder beginsel van dagen; zijn priesterchap neemt daarom ook nimmer een einde. Dit priesterchap van Melchizedek blijft in eeuwigheid, en leefde weer op in den Zoon. En tegenover dit groote, nooit eindigende priesterchap van Melchizedek, dat heel ons menscheit geslacht raakt, staat het tijdelijk priesterchap van Aaron in zijn enge beperking. Het geldt alleen voor Israel; het is aan afkomst gebonden; bij het sterven eindigt het voor ieder die het bekleedde; en als de Christus verschijnt, verdwijnt het, houdt op en gaat te niet. Toen het voorhangsel van den tempel scheurde en de Christus den zoon had volbracht, en hij juist daardoor onze Hoogepriester in den zin van Melchizedek's priesterchap was geworden, viel heel het Aaronitische priesterchap weg. Het was nooit reël, altoos slechts schaduwwachtig en zinbeeldig geweest, en ging nu in het Hoogepriesterchap van Christus, dat wel reël was, op eenmaal te niet. Het priesterchap van Aaron kon niet reël zijn. Hij toch behoorde tot de menschen „die zwakheden hebben” (Hebr. 7: 28), maar het woord der eedzwering, dat na de wet gevolgd is, stelt den Zoon, die in der eeuwigheid geheiligd is. Er kan onder Christenen, die Gods Woord huldigen, alzo geen geschil hierover rijzen. De bedeeling onder Israel kon niet gemist worden, te beruiste op isolement, ze moest vormelijk zijn, maar ze kon niet anders dan voorbijgaand wezen, ze kon geen ander dan een tijdelijk karakter dragen, ze kon nooit regel stellen, maar was en bleef uitzondering. Ze toonde het beeld, nooit de zaak, en het schijnsel van dit beeld moest vanzelf te niet gaan, zoodra de realiteit in Christus verscheen. Doch juist hieruit ziet ge dan ook, hoe onaanlig het is, zoo geloovigen, die in Christus de realiteit ook van het priesterchap belijden, thans zich aan de grond-idee van de bedeeling van Israel willen vastklemmen, en den gang van het Koninkrijk Gods nog af pogen te scheiden van den gang der wereldsche historie en van de ontwikkeling, die uit het natuurlijk leven opkomt. In Christus was de realiteit uit de Joden, maar voor de menscheit, en nooit mogen we daarom in de kluis van Israel de wereldidee van het Christendom vastmetelen.

Doch er is meer, waarop hier de aandacht moet gevestigd. Abrams roeping bracht wel uitzondering, afzondering en afscheiding, maar niet in exclusief geestelijken zin, gelijk men niet zelden op godsdienstig terrein de afzondering en afscheiding poogt toe te passen. Er is tweerlei isolement. Men kan zich isoleren, of althans pogen te isoleren, van al wat wereld en uit de wereld is. Men gaat van zijn stad of dorp uit, trekt naar een eenzaam en verlaten oord, waar niemand woont, voedt zich niet met de natuur oplevert, kleedt zich niet met het wol van de lammeren, spreekt niet, heeft omgang noch verkeer, en leeft uitsluitend geestelijk in volstrekt isolement. Gaat men zoover niet, dan kan men met gelijkegezinden saam zich in een klooster opsluiten, en om dat klooster het land bebouwen voor zijn onderhoud, maar zonder in de stad te gaan, zonder in enig dorp om te doen, zonder met de lieden, die uit de wereld zijn, contact te hebben. Aflopend zijn er zoo allerlei trappen en graden van isolement. Volstrekt kan men zich nooit niet van het aardse losmaken, want ons lichaam is aardsch en heeft aardse behoeften, maar toch kan men hierin zoover mogelijk gaan, doen alsof de wereld niet bestaat, en enkel in geestelijke afzondering en teruggetrokkenheid voortmijmeren. De Trappisten legden zelfs de belofte af om altoos te zwijgen. Zoo en

niet anders is de lijn van de geestelijke afzondering, maar juist op die lijn beweegt de bedeeling van Israel zich in het minst niet, ze heeft er niets mee uitstaande, en nooit mag men zich op Israel ter verdediging van dit absoluut geestelijk element beroepen. Wat Abrams roeping tot stand brengt, is de afzondering niet van de enkele personen, maar in hen van heel een volk. Niet, alsof in dit volk alle individuen geestelijk geheiligde personen waren, maar zoo, dat al wat in dit volk is opgenomen, er in deelt. De aanhoorigheid tot het Verbond hangt niet eeniglijk af van persoonlijke vroomheid. Het Verbond omvat heel het volk en sluit al wie tot het volk behooren, in. Er is dan ook geen sprake van, dat Israel het wereldsche, natuurlijke leven aan de Heidenen laat, en zelf in kluisen en kloosters schuilt. Integendeel, als Israel naar Kanaän optrekt, worden de machtige druiventrossen van Eskol voor het oog van het volk uitgedragen, heel Kanaän wordt geroemd als een land van melk en honig, groote feestten worden om den Tabernakel en straks om den tempel op Sion gevierd, het volk munt uit in landbouw en wijnbouw, op sierlijke kleding werd prijs gesteld, heel het leven had er een vroolijken aanblik, en van een geestelijk zich terugtrekken uit het natuurlijke leven moge bij enkelen sprake zijn geweest, gelijk dit bij de Nazireers voorkwam, maar het volk als volk kende slechts één isolement, de afscheiding van de andere volken. Maar dan ook, behoudens die afscheiding, zelf als volk het natuurlijke leven te genieten, evenveel als de heidenen zelf. Het onderscheid tusschen dit tweerlei element van afscheiding worde dus niet uit het oog verloren. Uiteenscheuring van het geestelijke en het natuurlijke leven is nimmer het kenmerk van Israels isolement geweest. De afscheiding die onder Israel plaats greep, omvatte de beide sferen van ons menscheit leven. Ze isoleerde den dienst van Jehovah van den dienst der afgoden, en evenzo het maatschappelijke en nationale leven van dit één volk van dat der overige volken om hen heen. Verontschuldiging voor een overlaten van de leiding van het volksleven aan de ongehoovigen, is alzo nooit voor wie den Christus belijdt, aan het isolement van Israel te ontleenen.

Doch zelfs voor Israel, nu niet als geestelijke gemeenschap van vrome individuen, maar als volk genomen, met al de behoeften en noodden die een reël volksleven met zich brengt, was het isolement allerminst volstrekt. Het contact met de andere volken was wel beperkt, maar volstrekt niet afgesneden. Het was afgesneden in het gezinsleven en in den eeredienst, maar niet in landbouw, nijverheid en handel, in verkeer en omgang, in wat de cultuur door ontwikkeling in wetenschappen en kunsten was. Er was van de kust uitgaande een scheepvaart; er waren karavananen uit het Oosten en uit het Zuiden die het land binnentrokken of doortogen; Salomo denkt er niet aan de Koningin van Saba af te wijzen; Elisa ontvangt Naamaan den Syrier met alle respect; Hiram komt uit Tyrus om den tempel te bouwen. En uit Egypteland was de traditie meegebracht van de kunstvaardigheid die aan de oevers der Nijl ontloken was. En wat nog sterker spreekt, bij dit maatschappelijk contact blijft gedurig, dat Israel juist uit oorzaak van zijn afzondering op schier elk gebied van maatschappelijk leven achter blijft bij de heidensehe volken. Geboerd heeft Israel voortreffelijk en ook zijn herdersleven liet niets te wenschen over, maar op wetenschappelijk gebied ging Griekenland verre voor, op kunstgebied overtrof reeds Egypte het weinige dat in Israel opkwam, in de rechtsontwikkeling komt aan het heidensehe Rome de ere toe. De kunstvaardigheid was in Israel zeer laag blijven staan, zoodat men huis en persoon sierde met wat de scheepvaart of de karavananen van elders inbracht. Er was een rijke ontwikkeling in de Chokma, gelijk die in de Spreuken ons toesprekt, er was prachtige kunst in den kring der psalmisten, maar dit alles werd beziel door hooger adem; doch vraagt men wat het volk van Israel voor de kennis der natuur, voor het proces van ons onderzoek en denken, voor de ontwikkeling van het sociale leven gedaan heeft, dan lijdt het geen tegenspraak dat het in dit alles door de Cultuur der omringende volken zeer verre overtroffen werd. Hierin ligt de schaduwzijde van zijn isolement. Voor zijn toekomst en ontwikkeling was heel het volk schier uitsluitend op een geestelijk doel gericht, dat zich uitsprak in de profetische bestelling, die hoog in Israel bloeide, maar op schier elk ander gebied bleef het achter en schoot te kort, niet pas in het

GEN

n, waarin

HAVE.

e mooiste

rland.

SCHIPPERS,

P. DIELE-

Groningen; M.

Ik.

htingen geven

in de heer H.

BOLT.

AAMEN

als keuze

partijen

witters en

steest

Zondags

verlaagd.

rhanden.

rdering

ctuur -

n de leden

GOLF

DER OVER-

TWOOLT IN

TJAAR 1300

E

LD DOOR

n keuringen

emd als een

bekenden

er Vereen-

stons voor

KOK.

gratis.

ag over het

interieur, niet

stempelbanden

slechts f 15,-

endit à f 15,-

klaring van

EL, prijs alleen

gebonden wil,

Nijkerk.

over:

TECHNISUS

EN door

BA.

Woords te

Utrecht,

thans te

nd f 4.75.

egen post-

uitgever

recht.

Advertenties tot